

**Advies nr. 40 over het voorontwerp
"Kompas voor het Noorden"**

**SEAN-ADVIES, nr. 40 over het voorontwerp "Kompas voor het Noorden"
(Ruimtelijk-Economisch Ontwikkelingsprogramma Noord-Nederland 2000 t/m 2006)**

- gevraagd advies bij brief van DB-SNN van 6 oktober 1999
- behandeld in de vergadering van 29 oktober 1999
- uitgebracht op 2 november 1999 aan het Dagelijks Bestuur van het Samenwerkingsverband Noord-Nederland

ADVIES VAN DE SOCIAAL-ECONOMISCHE ADVIESRAAD NOORD-NEDERLAND
OVER HET VOORONTWERP "KOMPAS VOOR HET NOORDEN" (nr. 40)

1. Inleiding

In ons (door SNN gevraagde) advies nr. 32, d.d. 4 december 1997 schreven wij: "De afgelopen jaren is in Noord-Nederland sprake geweest van een intensieve discussie in brede kring over de strategische positie en ontwikkeling van dit landsdeel in (inter-)nationaal perspectief. De gevoerde discussies hebben geleid tot een naar elkaar toegroeien van standpunten op hoofdlijnen. Met recht kan dan ook worden gezegd, dat de thans gepresenteerde visie (concept-REONN-visie) een stevige inbedding heeft in de noordelijke samenleving".

Wij achten het van groot belang dat deze breed gedragen driesporenvisie: een dynamische economie met sterke steden in een aantrekkelijk landelijk gebied in haar essentie wordt opgenomen in de komende 5^e Nota Ruimtelijke Ordening zoals dat ook gebeurd is in de EZ-Nota Ruimtelijk-Economisch Beleid. Het recente advies van de VROM-raad "Sterk en mooi platteland" wijkt hier in zijn benadering wezenlijk van af. Het hierin neergelegde "tuinperspectief" biedt geen uitkomst voor noordelijke sociaal-economische vraagstukken. Wel zijn wij het met de raad van harte eens dat meer middelen gereserveerd moeten worden voor de ontwikkeling en inrichting van het landelijk gebied als belangrijke economische en welzijnsfactor. (Zie ook hoofdstuk 4).

Op de publicatie van de REONN-visie zijn de voorbereiding door SNN van het Langman-akkoord (april 1998) en de programmatische uitwerking hiervan in het nu verschenen (voorontwerp) "Kompas voor het Noorden" gevolgd. Op hoofdlijnen steunen wij de Kompasuitwerking. Bij het voorbereidingsproces is de SEAN met name op het onderdeel "Versterking marktsector"/IPR (hoofdstuk 5.1. van Kompas; overheidsbudget ruim 500 miljoen) betrokken geweest. Aanvullend heeft de raad behoefte bij verschillende onderdelen kanttekeningen te plaatsen en voorstellen te doen. Wij beschouwen het toch wel als een gemiste kans dat waar het Kompasprogramma uitgaat van een initiële impuls van f. 5 miljard en een cofinanciering van f. 5 à 10 miljard is ingeboekt in de periode 2000 – 2006 het (georganiseerde) bedrijfsleven niet bij de gehele voorbereiding van het voorontwerp van Kompas is ingeschakeld. Maar ook voor de toekomst is (afgezien van enkele specifieke actielijnen in de vorm van expertpanel en taskforces) niet coherent in beeld gebracht hoe het adequaat op het ontwikkelingsproces kan inspelen, bijv. via PPS-constructies. Het bedrijfsleven spreekt hierbij nadrukkelijk de bereidheid uit steun te geven aan PPS-ontwikkelingen zoals die in relatie tot bijv. de HSV-Noord (2.3.), het Antheusproject (2.2.), de Blauwe Stad (4) en het grensoverschrijdend industrieterrein bij Coevorden (2.3). **Ons inziens vraagt de beoogde cofinanciering ook tegen die achtergrond om een duidelijk plan van aanpak voor de verdere uitwerking en realisatie, met name van grote projecten. Over de mogelijke betrokkenheid van het bedrijfsleven daarbij zal de SEAN op korte termijn een nader voorstel doen.** (Zie ook paragraaf 2.1. van dit advies). Een kernpunt daarin is de noodzakelijke noordelijke afstemming tussen economische structuurversterking (de vraagzijde) en het arbeidsmarktbeleid (aanbodkant). Arbeidsvoorziening Noord-Nederland speelt daarin een vooraanstaande rol.

Voorts vragen wij aandacht voor de aanknopingspunten die het Kompas biedt (bijv. bij infrastructuur, economie, arbeidsmarkt, landbouw, natuurbeleid) voor verdergaande grensoverschrijdende samenwerking. De ontwikkelingsstrategie voor Noord-Nederland moet aansluiten bij bijv. de Regionale Innovationsstrategie Weser-Ems en bestaande ruimtelijke ontwikkelingsconcepten. Zo is wederzijdse versterking te bereiken. De kaders daarvoor zoals NHI, EDR, het nieuwe Interreg-programma, en de samenwerking tussen werkgevers- en werknemersorganisaties en Kamers van Koophandel over de grens zijn aanwezig. **Krachtenbundeling, die moet leiden tot een gemeenschappelijke agenda met de autoriteiten in Nedersaksen ligt voor de hand.**

Wij gaan ervan uit, dat het integrale (drie sporen-)beleid zoals dat in het akkoord van 1998 is overeengekomen volledig wordt uitgevoerd. In vergelijking met de Langman-voorstellen gaat het hierbij om een substantieel lager bedrag en een kortere periode. Om de doelstelling van 43.000 arbeidsplaatsen extra in de periode tot 2010 te realiseren is vooral een sterke participatie van het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid een vereiste. Wij zullen overigens op dit thema niet verder ingaan omdat wij weten dat SNN zich er ten volle voor inzet om de in Kompas gestelde doelstellingen zoveel mogelijk te realiseren. **Wel vinden wij het noodzakelijk dat er op korte termijn een nadere beleidsmatige en sluitende financiële invulling van het akkoord komt op basis van de vastgelegde financiële kaders.** Alleen dan kan aan het door SNN voorgestelde ontwikkelingsproces daadwerkelijk invulling worden gegeven.

Wij merken nog op dat uit de grafiek op pag. 10 van Kompas blijkt dat het Bruto Regionaal Product per inwoner (exclusief aardgaswinning) in Noord-Nederland in de periode 1987 - 1997 enigszins is achtergebleven bij de nationale ontwikkeling. Dit is opvallend in het licht van de constatering dat de sectorstructuur in het Noorden in die jaren steeds sterker is gaan lijken op de landelijke structuur (pag. 11).

Ter afsluiting van deze inleiding (zie ook hoofdstuk 2.10 "Versterking arbeidsaanbod") achten wij het relevant enige informatie te geven over een relatief nieuw en interessant concept in de theorie van regionaal economische ontwikkeling: "De lerende regio".

De theorie gaat ervan uit dat trainings- en opleidingsinstituten in de regio bedrijven mogelijkheden (moeten) bieden tot leren om zo inhoud te geven aan het concept van kennisintensieve productie. Dit vraagt een geavanceerde vorm van interactie tussen bedrijven en instituten, die ontwikkeld kan worden door mechanismen voor bedrijfsbeleid, zoals formele regelgeving, voorschriften en normen, informele gedragspatronen tussen en in bedrijven en tussen bedrijven en (semi-) publieke organisaties, zoals overheidsorganen, research-instellingen, onderwijs- en trainingscentra. Lerende regio's ontwikkelen bestuurlijke structuren, die de structuren van kennisintensieve bedrijven weerspiegelen en nabootsen: onderling afhankelijke relaties, netwerkorganisatie, gedecentraliseerde besluitvorming, flexibiliteit en gerichtheid op behoeften en eisen van klanten. Uitwerking van dit concept vraagt de inzet van een aantal disciplines zoals regionale economie, organisatie-, netwerk-, innovatie- en bestuurstheorie. Voor de regionale economische ontwikkeling in de volgende eeuw heeft het concept van de lerende regio cruciale implicaties, die het verschil kunnen uitmaken tussen economische welvaart, werkgelegenheid en evenwichtige groei enerzijds en economisch achterblijven en mogelijk verval anderzijds.

Het is zeker de moeite waard te onderzoeken of dit theoretisch model te vertalen is naar concreet beleid.

2. Programma Markt en Zones

Wij zien de versterking van enkele goed ontsloten economische kernzones rond steden met een kwalitatief hoogwaardig (vestigings-)klimaat als het centrale thema. Deze zones worden in het beleid ondersteund en versterkt door het netwerk van verbindende hoofdinfrastructuur, verder door toespitsing op de zones van het voorwaardenschepend beleid, de IPR voor nieuwe vestigingen en overige acquisitieinstrumenten (zie pag. 26).

In het kader van het programma Markt en Zones zien wij de volgende speerpunten.

2.1. Sturing ontwikkeling Noord-corridor en zones

De SEAN is van oordeel dat het van het grootste belang is dat SNN een sturingsconcept ontwikkelt voor de opbouw en versterking van de Noord-corridor en daarbinnen gelegen kernzones. In dit model zou moeten worden aangegeven welke (wettelijke) instrumenten (w.o. grondpolitiek, gemeentelijke bestemmingsplannen, verkorting van procedures en vereenvoudiging van regels, o.m. in de relatie met "Brussel"), samenwerkingspartners, locaties, financiële middelen (w.o. PPS) in een tijdsvolgorde gezet beschikbaar zijn voor het effectief dus selectief sturen van de

gewenste ontwikkeling, bundeling en inrichting van wonen, werken, verplaatsen en recreëren. Op basis daarvan kan een meerjarig werkprogramma worden gemaakt. Dit betekent ook dat een nadere afbakening van de corridor moet plaatsvinden. De SEAN ziet als zwaartepunt van de Noord-corridor de internationale ontwikkelingsas Amsterdam – Almere – Lelystad - Heerenveen – Drachten – Groningen – Duitsland.

Het is van belang dat de Noord-corridor, overeenkomstig de beschouwingen in de EZ-Nota Ruimtelijk-Economisch Beleid, in de 5^e Nota Ruimtelijke ordening als te ontwikkelen corridor wordt aangewezen. De Noord-corridor heeft als voordeel dat deze in belangrijke mate nog maakbaar lijkt. **SNN zou het initiatief moeten nemen tot instelling van een zware stuurgroep ter begeleiding van dit ontwikkelingsproject (politiek/privaat samengesteld).**

Gegeven de filosofie die achter de kernzonegedachte zit bepleiten wij met klem de stimulerende maatregelen (nieuw bovenregionaal bedrijfsterrein, acquisitie, premieregelingen bij vestiging) zoveel mogelijk te beperken tot de hoofdkernen binnen de zones waar al de nodige kritische massa aanwezig danwel bereikbaar is.

Intensieve samenwerking tussen SNN/provincies, betrokken gemeenten en andere belangrijke actoren kan versnippering en ondoelmatigheid van beleid voorkomen en vergroting van slagvaardigheid bevorderen. Essentieel is dat het corridor- en kernzonebeleid een draagvlak heeft bij de gemeenten. Immers daar wordt het bestemmingsplan gemaakt. Het is duidelijk dat binnen de kernzones de steden Groningen/Assen, Leeuwarden, Heerenveen, Emmen en de zeehavens in Groningen en Fryslân een prioritaire plaats innemen. Zo wordt in belangrijke mate de beleidlijn van sterke steden en corridorontwikkeling ook vanuit de economische invalshoek ondersteund.

2.2. Het ethyleenproject/Antheusproject

Het project heeft alleen kans van slagen als voor de productie en verwerking van magnesium en chloor belangrijke marktpartijen kunnen worden gecommitteerd. Het is in dit verband van belang de voor de aanleg van het ethyleenproject te genereren middelen tevens als onderdeel van een toegespitst regionaal beleid voor de versterking van het chemisch-industriële cluster in en rond Delfzijl te beschouwen. Aldus kan zekerheid worden geboden dat de middelen worden ingezet ook wanneer de ethyleenleiding niet gerealiseerd zou worden.

2.3. HSV-Noord/zweeftrein

Zoals reeds eerder uiteengezet en onderbouwd kiest de SEAN voor de realisering van een snelle, hoogwaardige spoorverbinding Amsterdam – Almere - Lelystad – Heerenveen – Drachten - Groningen, bij voorkeur in de vorm van een zweeftreinverbinding. Bestuurlijk Noord-Nederland zet zich met kracht voor de realisering hiervan in. Belangrijk is ook dat andere belanghebbende bestuurlijke partners daarbij betrokken worden. De aanleg (als onderdeel van het Europese netwerk van railverkeer) bevordert in sterke mate het ontstaan van een Noord-corridor en de concentratie van activiteiten in de (hoofdkernen/stationslocaties in) economische kernzones. Daarmee worden de rol van Noord-Nederland in de relaties met de Noord-Europese economische centra en de uitwisseling van personen, goederen en diensten versterkt. De verschuiving van economische activiteiten naar het Noorden leidt tot een beter gebruik van de in Nederland beschikbare (schaarse) ruimte voor werken en wonen en tot een beter functioneren van de Nederlandse arbeidsmarkt. Deze thema's zullen in het beleid een steeds groter gewicht (moeten) krijgen. Het is nodig de planologische inpassing van het tracé tijdig gereed te hebben. **In het door het Kabinet voorgenomen haalbaarheidsonderzoek (Commissie-Olman) zullen de ruimtelijk-economische consequenties van de aanleg van een zweeftreinverbinding, w.o. de verschuiving van woon-, werk- en recreatieve functies tussen de Randstad en het Noorden als economische factoren nadrukkelijk in beeld moeten komen. Overheids- in combinatie met particuliere financiering zal in een zo vroeg mogelijk stadium zeker moeten worden gesteld. Voor de financiering doen inmiddels allerlei ideeën de ronde. (Volgens het onderzoeksbureau Nijffer is de bouw van 5000 woningen in Noord-Nederland al**

voldoende om de helft van de aanlegkosten te betalen). De SEAN zal hierover te zijner tijd gaarne adviseren.

Noordelijke vervoersknooppunten/toplocaties.

Wij stellen voor om mede in relatie met de aanleg van de HSV-Noord/zweeftrein te onderzoeken of binnen kernzones de concentratiegedachte verder inhoud kan krijgen door de ontwikkeling (op langere termijn) van knooppunten voor personen- en of goederenvervoer en daarmee verbonden toplocaties van bedrijvigheid. Dit zou ook uit een oogpunt van werkgelegenheidsbevordering een interessante optie zijn. Voorwaarden voor een dergelijke ontwikkeling moeten zijn dat deze de dynamiek van de steden versterkt en bijdraagt tot een adequaat stelsel van openbaar vervoer. Wij denken daarbij met name aan de binnen de zones gelegen (toekomstige) knooppunten Groningen, Heerenveen en Emmen/Coevorden. Zo komen bijv. in de zone Groningen de modaliteiten hoofdvaarwegennet, HSV-Noord en daarop aansluitende (lightrail)verbindingen, de A6/A7, luchthaven Groningen Airport Eelde en het stedelijk knooppunt Groningen bijeen. Deze unieke combinatie van vestigingsfactoren zou uitgebuit moeten worden. Daarbij valt te denken aan de koppeling van voorzieningen als transferium, kantoorlocaties, parkeerterreinen, congrescentrum, containerterminal voor intermodaal vervoer, distributiecentrum, value-added logistics. Uitwisseling en integratie van diverse vervoerssystemen (intermodaliteit) zouden op deze wijze de Noord-corridor (op langere termijn) een geïntegreerd multimodaal karakter geven. Voorwaarde daarvoor is ook dat het intermodale goederenvervoer (per rail/binnenvaart) van en naar Noord-Nederland in de toekomst (veel) meer ontwikkeld en gebundeld wordt. Daarin kan ook de Hanzelijn een functie vervullen. Hierdoor ontstaat extra economische potentie voor bijv. sterk ruimte-intensieve en vervoersintensieve activiteiten. Een aspect van een dergelijk onderzoek is de vraag of nieuwe infrastructuur (mede)gefinancierd kan worden uit de exploitatie van de te ontwikkelen locaties(s). Ook is de vraag relevant of de geplande verbetering van de infrastructuur voor het transport over water voor de langere termijn voldoende is, o.a. op het onderdeel kunstwerken.

2.4. Voltooiing A31

In Kompas wordt gepleit voor overleg tussen de Minister van Verkeer & Waterstaat en haar Duitse collega over de A31 (en de E233). Dit ademt een nogal passieve opstelling. **De SEAN meent, gezien ook alle discussie die hierover in Duitsland is ontstaan, dat SNN op korte termijn een overleg met de autoriteiten in Nedersaksen zou moeten aanbieden over een mogelijke gemeenschappelijke financieringsconstructie.** Daarbij moeten modaliteiten als voorfinanciering, medefinanciering, tolheffing e.d. niet worden uitgesloten. De A31 is voor het noordelijk bedrijfsleven als directe verbinding met het Ruhrgebied van groot belang. **Wij bevelen aan in NHI-verband te onderzoeken hoe in het algemeen de Noord-Zuid-relatie langs de grens, waarvan de A31 deel uitmaakt kan worden versterkt (via de modaliteiten weg, rail, water).**

2.5. Informatie- en communicatietechnologie (ICT)

Inleiding.

Het is heel opvallend dat aan de ICT-ontwikkeling geen paragraaf is gewijd. Het betreft hier een voor Noord-Nederland zeer belangrijke groeisector. Op dit moment gebruikt in Nederland ca. 10% van de bedrijven vormen van E-commerce. Volgens onderzoek zal binnen enkele jaren de omzet groeien van enkele honderden miljoenen naar zo'n 3 miljard gulden per jaar. Het lijkt erop dat Nederland onder invloed van ICT zich steeds meer ontwikkelt tot een netwerkeconomie, die gekenmerkt wordt door schaalvergroting en internationalisering. Het is van belang dat ook Noord-Nederland tenminste in de pas blijft lopen met deze (snelle) ontwikkelingen in het netwerk. (Denk bijv. aan de ontwikkeling van virtuele veilingen).

Wij verwijzen wat dit betreft ook naar een recent advies van de Raad van Verkeer en Waterstaat over een grootschalig stimuleringsexperiment. Daarvoor moet in een regio van circa 50.000 huishoudens en bedrijven een netwerk met een hoge capaciteit worden aangelegd en gebruikt. Zo

ontstaat meer duidelijkheid over wat met de nieuwe communicatiemiddelen mogelijk is en komt ook de markt wellicht met nieuwe initiatieven. Naast meer duidelijkheid moet het proefproject ook informatie geven over de veranderende levensstijl van de gebruikers van breedbandnetten, w.o. effecten op de mobiliteit. Geconstateerd wordt bijv. dat grotere en aantrekkelijker mogelijkheden tot telewerken grote gevolgen op maatschappelijke terreinen hebben. (Zie ook het plan van Minster van Boxtel voor uitbreiding van wijkcentra voor communicatietechnologie). In het dezer dagen gepubliceerde rapport "Deltawerkers voor de digitale delta" van een door het Kabinet ingestelde werkgroep komt naar voren dat voor de kennisintensieve economie ICT de centrale voorwaarde is om een goede concurrentiepositie in te kunnen nemen. De werkgroep berekent het jaarlijks tekort aan ICT-ers op 15.000. Daarom moeten nieuwe en productieve verbindingen tussen (beroeps-)onderwijs- en opleidingsinstituten en het bedrijfsleven worden gecreëerd. Als voorbeeld signaleren wij het plan van de Universiteit Twente om ICT-opleidingen te gaan aanbieden via Internet.

De SEAN stelt voor een ad hoc groep in te stellen van deskundigen uit onderwijs, overheid en bedrijfsleven die als opdracht heeft een plan van aanpak voor Noord-Nederland te maken.

2.6. Aanleg bedrijfsterreinen

Bij de voorgenomen ontwikkeling van 1000 ha. nieuw bedrijventerrein (pag. 30) plaatsen wij een aantal kanttekeningen. Uit het zojuist gepubliceerde CPB-rapport "Bedrijfslocatiemonitor Regionale Verkenningen" zou blijken dat Fryslân en Drenthe, zelfs bij een hoge economische groei in de periode 2010 – 2020 genoeg locaties hebben gepland. Anderzijds constateren wij dat beschikbare terreinen in bepaalde delen van Noord-Nederland (zie bijv. de A7-zone) snel vollopen. De vraag is dan ook of het BLM-rekenmodel dat o.m. uitgaat van doortrekking van trends wel goed toepasbaar is op dit gebied. Hierover zal meer duidelijkheid moeten komen. Op grond van de gemiddelde uitgifte sinds 1995 kan worden berekend, dat rond 2005 Groningen en Fryslân met een tekort worden geconfronteerd, terwijl Drenthe rond 2009 geen voldoende aanbod zal hebben. Gezien de uitgifte in het verleden zullen in Fryslân waarschijnlijk gemeenten buiten de kernzones te maken krijgen met een grote vraag naar bedrijfsterrein. Vanuit het streven naar concentratie zal (een deel van) deze vraag binnen de kernzones moeten worden geacommodeerd. **Een voortvarende aanpak bij ontwikkeling van bedrijfsterrein in de zones (vooral in de A7-zone) is ook in het licht van de veelal lange procedures geboden. Voorts bepleiten wij, conform Kompas, dat ook buiten de zones voldoende terrein beschikbaar blijft voor kleinschalige(r) ontwikkelingen van het bestaande bedrijfsleven.** Gemeenten in Groningen en Drenthe hebben buiten de zones nu al onvoldoende aanbod in de pipe-line.

Overigens onderschrijven wij de door het SNN voorgestelde aanpak. **Bij de ontwikkeling van bedrijventerreinen zullen aan gebouwen en terreinen kwaliteitseisen moeten worden verbonden die recht doen aan de hoge landschappelijke waarden van Noord-Nederland.** Zo kan wildgroei, zoals die in de Randstad en delen van Noord-Brabant heeft plaatsgevonden worden tegengegaan en kan Noord-Nederland zich in dit opzicht een voorsprong verwerven. Zoals gezegd staan wij concentratie van terreinen binnen de zones voor en waar mogelijk ook beperking van milieuaantasting en energieverbruik, o.a. door toepassing van moderne technieken (duurzame terreinen). Tevens is het van belang, met name voor de personeelsvoorziening goede vervoersvoorzieningen bij de bedrijfsterreinen beschikbaar te hebben.

2.7. Economische instrumenten

Over de IPR heeft de raad in zijn advies nr. 37 geadviseerd. Wij delen op hoofdlijnen de SNN-opvattingen in Kompas. (Stimulering van nieuwe vestigingen in de kernzones en bevordering van uitbreiding en herstructurering van bestaande stuwende industriële en dienstverlenende bedrijven ook buiten de zones). Wel herinneren wij aan ons pleidooi in dat advies om onder voorwaarden in de IPR een arbeidsplaatsenbonus op te nemen voor ondernemers die bovenproportionele werkgelegenheid creëren. Dit bevordert de extra instroom van werkzoekenden. Daarnaast dient de voor-

gestelde kleinschaligheidsregeling die voor het bestaande bedrijfsleven interessant is te worden geconcretiseerd voor het gebied waar geen IPR beschikbaar zal zijn. De toegepaste vorm in Noord-Brabant "Stimulus", waarvan de uitvoering eenvoudig is en bij het bedrijfsleven (Kamer van Koophandel) is neergelegd bevelen wij aan.

Van grote betekenis zou zijn de economische instrumenten voor nieuwe bedrijven (IPR, bedrijfsruimte, fiscale faciliteit, leasefaciliteit, innovatiefaciliteit) en arbeidsmarktinstrumenten (loonkosten, scholingssubsidies, CAO-afspraken, personeelsvoorziening e.d.) zoveel mogelijk in samenhang, dus geïntegreerd in te zetten, waardoor de effectiviteit zal toenemen (investerings- en arbeidsplaatsenpakket). Het is in dat licht ook nodig de betrokken sociale partners in een vroeg stadium bij grote bedrijfsvestigingen te betrekken. **De SEAN zal voor een dergelijke samenhangende benadering een nader voorstel doen.**

2.8. Stimulering vernieuwende activiteiten in het MKB in geheel Noord-Nederland

Wij constateren dat de voorstellen nog niet voldoende concreet zijn uitgewerkt en niet voldoende zekerheid van effectiviteit bieden. De structuren zijn naar onze opvatting nogal ingewikkeld, onduidelijk en bieden te weinig uitdagende aanknopingspunten voor het bedrijfsleven.

Wij menen dat het relatief beperkte financiële volume beschikbaar moet komen voor ingekaderde doelstellingen voor bedrijven in geheel Noord-Nederland. De uitvoering kan op basis daarvan aan zelfstandig opererende organisaties of samenwerkingsverbanden worden toevertrouwd. Het komt ons voor dat daarbij duidelijk de voorwaarde van effectmeting moet worden gesteld. De inschakeling van bestaande intermediairs is essentieel; nieuwe organisaties zijn niet nodig. Het systeem moet zo dicht mogelijk bij het bedrijfsleven liggen (betrokkenheid van sociale partners). Wellicht zijn de in dit kader genoemde actielijnen in één systeem te clusteren, zodat tevens synergie- en multipliereffecten gerealiseerd kunnen worden. Het is van belang ook het aspect human resource management als invalshoek hierbij te betrekken, evenals een aantal EZ-regelingen op het gebied van technologiebeleid.

Meer in het algemeen wijzen wij ook op het belang van de gevestigde bedrijfssectoren. Deze zijn nog altijd van bijzondere betekenis en staan mede in het licht van de internationalisering en de uitbreiding van de Europese Unie voor grote uitdagingen op korte of langere termijn.

Dit geldt o.a. voor (delen) van de voedingsmiddelenindustrie, de chemie, de metaal, de scheepsbouw, de landbouw en de energiesector. De voorgestelde sector- of clusteraanpak zal in voorkomende gevallen ook hier op van toepassing moeten zijn. Het gaat hierbij vooral om activiteiten in sterke sectoren die een belangrijke werkgelegenheidsuitstraling hebben in een veel grotere regio dan alleen de vestigingsplaats (zie de zetmeelindustrie en het chemiecluster).

Bij de aangegeven belangrijke bedrijfsklassen moet er voor worden gewaakt, dat het aanbieden van Noord-Nederland als zwaartepunt voor MERA-activiteiten (o.a. verwerking en opslag van elders geproduceerd afval) past binnen het streven naar behoud van een aantrekkelijk woon-, leef- en werkmilieu in Noord-Nederland.

2.9. Noordelijke Ontwikkelingsmaatschappij (NOM)

Het belang van de NOM voor versterking van de economische structuur wordt onderschreven. Wij ondersteunen het voorstel om de ontwikkeling en het beheer van bedrijfsgebouwen als een nieuwe taak van de NOM op te zetten. Dit moet gestimuleerd worden voor die segmenten waarvoor snel gebouwen beschikbaar moeten zijn. Er zijn reeds enkele voorbeelden, zoals de S.I.G. (nu nog) voor de gemeente Groningen. Dit zou verder gestimuleerd en uitgebreid kunnen worden voor die kernen waar dit van belang is (bijv. Groningen, Leeuwarden, Emmen). Op voorraad bouwen is een risico; een optie is het gebouw/de gebouwen op papier en in 'contracten' geheel rond te hebben, waardoor een kandidaat op korte termijn bediend kan worden. Hierbij wordt de kandidaat ook nog keuze naar zijn wensen gelaten.

2.10. Arbeidsmarktbeleid

Inleidende opmerkingen.

"Een goed functionerende arbeidsmarkt is van eminent belang voor het behalen van de doelstelling voor werkgelegenheidsgroei" aldus SNN. Hiermee raken wij een kernpunt van beleid. Om de participatiegraad te verhogen is een gerichte, samenhangende actie nodig. Ruimtelijk-economisch en arbeidsmarktbeleid moeten daarbij, zoals eerder betoogd, hand in hand gaan; ook in de toepassing van de instrumenten.

De sterkte/zwakte analyse in Kompas toont aan dat met name de onderwijs- en scholingsvoorzieningen in het landelijk gebied onder druk staan. Deze moeten op peil worden gehouden. Bij de arbeidsmarktinstrumenten dient prioriteit te worden gegeven aan een breed offensief voor de scholing van werkenden en werkzoekenden op alle niveaus, in de geest van het concept van de "lerende regio" (kennisopbouwprocessen, die tot vernieuwingen leiden). De maatregelen zullen moeten resulteren in een extra aanbod van minimaal 43.000 geschikte werknemers in de periode tot 2010. Dit is misschien wel de grootste uitdaging in de ontwikkelingsstrategie.

De Kompasaanpak.

In Kompas zijn voorstellen gedaan gericht op versterking van het aanbod door:

- scholing(sarrangementen) van (voor) werkenden
- bevordering van uitstroom uit gesubsidieerde arbeidsplaatsen
- het scheppen van nieuwe (gesubsidieerde) plaatsen.

Hiermee wordt evenwel slechts een deel van de –complexe en veelzijdige- arbeidsmarktproblematiek benaderd. Het gaat immers ook om facetten als:

- stimulering van de instroom (het Noorden kent een achterstand in participatie van 3 à 4% ofwel 28.000 mensen). De extra mogelijkheden moeten vooral worden gezocht in participatiebevordering van vrouwen
- stimuleren van initiatieven om mensen langer in het arbeidsproces te houden
- het zoeken naar nieuwe vormen van sectorbeleid waarin enerzijds zekerheid wordt geboden aan betrokken werknemers voor wat betreft werkgelegenheid en anderzijds ingespeeld wordt op nieuwe marktkansen (mobiliteitscentra)
- andere stimulansen tot vernieuwend sectorbeleid waarvan elementen zijn het transparant maken (monitoren) van arbeidsmarktontwikkelingen (uitgesplitst naar scholingsniveaus en deelregio's), afspraken over herintreding van specifieke groepen, ontwikkeling en behoud van vakmanschap, aandacht voor de positie van ouderen, aansluiting (HBO/MBO-)onderwijs en arbeidsmarkt (scholen zullen meer werk moeten maken van kennisuitwisseling, bijv. in de vorm van structurele samenwerking met bedrijven)
- aandacht voor de vraagzijde van de markt (personeelsplanning, eisen, scholing en opleiding aansluitend op marktontwikkelingen)
- het stimuleren van initiatieven en projecten die de combinatie van arbeid en zorg vereenvoudigen (zoals kinderopvang, oplossen van vervoersknelpunten, flexibele werktijden, verlichting taken)
- ontwikkelen van initiatieven die de combinatie werk en meer vrije tijd vorm geven (bijv. 6-ploegendienst of 4-daagse werkweek)
- stimuleren van initiatieven die vorm geven aan personeels- en loopbaanbeleid, employability, permanente educatie.

Deze facetten van een geïntegreerd arbeidsmarktbeleid moeten mede worden beoordeeld in het licht van de snelle ontwikkelingen op de arbeidsmarkt. Een belangrijk kenmerk daarvan is dat in dit land in betrekkelijk korte tijd het arbeidsmarktprobleem is verschoven van primair een aanbodgericht probleem naar een aanbod- en vraagprobleem. Daarmee heeft het arbeidsaanbod in kwantitatieve en kwalitatieve zin een sterker accent gekregen als factor van economische groei. Ook in sommige sectoren en voor allerlei functies in Noord-Nederland valt inmiddels krapte op de

arbeidsmarkt waar te nemen. Kompas kan aan de vermindering van dit probleem belangrijke bijdragen leveren, die ertoe leiden dat in Noord-Nederland oplossingen sneller ontwikkeld en uitgetest kunnen worden. **De SEAN pleit voor een voortgaande discussie over de realisering van voorzieningen, die gericht zijn op een optimale inzet van het menselijk potentieel in Noord-Nederland. Meer instrumenten moeten worden ingezet dan nu het geval is, zodat een vliegwieleffect kan worden bereikt. De raad wil daar in de komende tijd een centrale rol in vervullen, samen met Arbeidsvoorziening Noord-Nederland (zolang de nieuwe organisatie er niet is).**

3. Programma Stedelijke centra

De prioriteit in het beleid voor Groningen in combinatie met Assen, Leeuwarden en Emmen wordt als juist gezien. Hun centrale positie en vitaliteit zullen versterkt moeten worden. Het Investeringsbudget Stedelijke Vernieuwing in samenhang met het Grote Stedenbeleid is hierbij het centrale kader. SEAN volstaat daarom met enkele opmerkingen.

De verbetering van de woonomstandigheden en de herstructurering van na-oorlogse woonwijken zijn noodzakelijke voorwaarden voor een aantrekkelijk woon- en leefgebied en vergroting van de dynamiek in de steden. Daarbij zal het eigen woningbezit door meer marktwerking moeten worden bevorderd. Speciale aandacht is nodig voor de beschikbaarheid van betaalbare woonruimte voor laagbetaalden (o.a. de groeiende groep zelfstandig wonende ouderen vergt speciale maatregelen en voorzieningen). Het is tevens van belang de bedrijvigheid in deze wijken weer een grote plaats te geven.

De SEAN mist aandacht voor het bijzondere karakter van de stedelijke werkloosheid. De moeilijk of niet meer bemiddelbare groepen zijn hier het sterkst vertegenwoordigd. Gelijkopgaand met de inzet voor meer arbeidsplaatsen zijn daartoe ook herstel en uitbouw van specifiek sociaal beleid noodzakelijk. Hierbij speelt deels dat de toegang tot voorzieningen zoals de WSW de laatste decennia sterk is afgeremd, terwijl anderzijds de productiviteitsnormen zowel in de publieke als de marktsector voortdurend worden opgevoerd.

4. Programma Landelijk gebied

Het sterke punt van de inzet van Noord-Nederland voor de ruimtelijk-economische ontwikkeling is de Mal en contra-Mal. Deze komt tot uitdrukking in de verhouding waarin vanuit rijks- en Europese middelen een bijdrage wordt gevraagd voor investeringen in markt, stad en landelijk gebied: 6:2:2.

De ambities voor het landelijk gebied zijn ons inziens nog steeds op de juiste wijze beschreven in Kompas. Helaas is de genoemde verhouding in middelen niet gerealiseerd waardoor met name de investeringen in (de kwaliteitsverbetering van) het landelijk gebied en vooral in versterking van de landbouw ver achterblijven. De meerwaarde die besloten lag in de voorgestelde evenwichtige benadering in het driesporenbeleid is daardoor niet haalbaar.

Daarnaast vragen wij aandacht voor een aantal zaken die enigszins onderbelicht zijn gebleven.

Duurzame watervoorziening.

Duurzame watervoorziening in kwaliteit en kwantiteitszin is een van de basisvoorwaarden voor een economisch sterk platteland en een vitale en toekomstgerichte landbouw en de daarvan afhankelijke keten tot de consument. Hoogwaardige duurzame landbouw, ecologie, recreatie en drinkwatervoorziening zijn van een constante toevoer van schoon water afhankelijk. Klimatologische veranderingen en bodemdaling maken gerichte investeringen in watersystemen en waterbeheer noodzakelijk. Dit moet doorwerken in het investeringsprogramma van Kompas.

Plattelandsvoorzieningen.

Belangrijke voorzieningen in het landelijk gebied staan als gevolg van privatisering, schaalvergroting en bezuinigingen op velerlei terrein al heel lang onder druk of zijn verdwenen. Door in het noordelijk plattelandsgebied in te zetten op een versnelde invoering van de modernste communi-

catietechnologie kunnen voorzieningen als het ware worden teruggehaald. Het is een uitdaging om door gerichte ondersteuning vooral degenen, die –vanwege financiën, leeftijd of opleidingsachtergrond- niet vanzelfsprekend aansluiting vinden bij deze ontwikkeling, ook de mogelijkheid te geven hierin mee te doen.

SNN stelt dat een nieuw systeem voor het openbaar vervoer gewenst is. Wij menen dat daarbij gestreefd moet worden naar een sluitende, dus redelijk gebiedsdekkende formule.

Gebiedsgerichte aanpak.

Voor de grootschalige projecten als de Blauwe Stad, het Hunzedal en de revitalisering van het Friese Merengebied vindt de SEAN de inschakeling van langdurig werkzoekenden uit het gebied van groot belang.

Het ligt voor de hand hierover bij de aanbesteding van werken tussen betrokken werkgevers en vakbonden afspraken te maken. Afspraken die betrekking hebben op het aantal, de arbeidsvoorwaarden, de arbeidsomstandigheden en de scholingsvoorzieningen van de in te schakelen werkzoekenden.

Een geconcentreerde uitbreiding van de glastuinbouw in Noord-Nederland wordt ondersteund. Het Noorden biedt hiervoor de nodige ruimte, infrastructuur en gemotiveerde arbeidskrachten. Met een gericht scholingsbeleid kan hierbij ook een beroep worden gedaan op inschakeling van langdurig werklozen.

5. Slotopmerkingen

Werkgelegenheid.

De "grijze golf" ontbreekt als bron van werkgelegenheid in Kompas. De hiermee verband houdende verzorgende bedrijvigheid is een niet onbelangrijke groeisector (ook op het platteland). Deze ontwikkeling vraagt in het beleid aandacht.

Duurzame energie.

In Noord-Nederland bevindt zich, verspreid over tal van instituten, bedrijven en organisaties, zeer veel kennis over energie, energiebesparingsmogelijkheden en hernieuwbare bronnen van energie. Voor het technisch verder ontwikkelen en het stimuleren van deze mogelijkheden is een bundeling van kennis en krachten wenselijk in een "technologische denktank". Een gericht investeringsprogramma in Kompas moet het toekomstige beleid vorm geven. Op dit terrein zijn reeds verschillende plannen concreet in voorbereiding. Deze zullen zoveel mogelijk in het nieuwe Nationaal Initiatief Duurzame Ontwikkeling (NIDO) moeten worden gebundeld.

Assen, 2 november 1999

